

Clowns hoorden ooit thuis in het circus. Maar de clown be-treedt nieuwe ruimtes. Hij doet zijn intrede in zorginstellingen en bezoekt daar kwetsbare mensen. José Sueters verhaalt van dwaas zijn en wijs worden in het clownsvak.

De rode neus

José Sueters is clown, performer en docent. Ze geeft clownstrainingen en speelt onder de clownsnaam Rosa voor de Stichting Visite-Clowns.

De rode neus is het kleinste masker-tje ter wereld. De rode clownsneus is niet onomstreden. Mensen noemen het wel een vermomming en zeggen dan afkeurend dat het is om jezelf achter te verbergen om vervolgens gek te kunnen doen. Een klein half gesloten rood bolletje van plastic of kunststof, vier gaatjes, twee om door te ademen, de andere twee verbonden met een elastiekje dat je vervolgens boven je oren en achter om je hoofd schuift. Ik zelf ben nogal dol op de rode neus.

Clown is mijn vak, en daar hoort de rode neus bij. Als ik de rode neus opzet, is dat voor mij een ritueel moment. Ik wil niet de rode neus opzetten midden in een gesprek of handeling, maar er aandacht voor hebben. Nú zet ik mijn neus op. Want de wereld is anders ná het opzetten van de rode neus. Dan ben ik Rosa. Rosa's hoofd is leeg van besluiten, overwegingen en de eindeloze stroom van gedachten. Ze is in verbinding met zichzelf en dat wat zich voor-doet. Ze stapt de wijde wereld in. En die wereld is nieuw.

Dat is ook wat ik probeer over te dra-gen op mensen die bij mij clownstrai-ning komen volgen. Nooit zomaar

'... langs Rosa's bloe-metjesjurk en de rode wollen kousen naar beneden ... ze lacht ...'

achteloos de rode neus opzetten. Daar is de neus me te lief voor. Het hoort bij de clown die niet zomaar met zevenmijlslarzen door het leven stapt. Het hoort bij de clown die onbevangen, met aandacht en stille verwondering, maar óók met dol-dwaze nieuwsgierigheid, zichzelf, de ander en de werkelijkheid tegemoet treedt.

Visualiseren

Een deelnemer aan mijn clownscu-rus in Leiden vertelde mij eens een mooi verhaal over de rode neus. Ze was erg gegrepen door de clown en dat ervaaarde ze vooral als ze de rode neus opzette. Het maakte haar lichter en ze kwam 'uit haar hoofd', zoals ze mij zei. Door haar werk zat ze nogal eens in vergaderingen en dat viel haar niet altijd even makkelijk. Totdat ze tijdens een vergadering visualiseerde dat al haar medeverga-deraars en ook zichzelf een rode neus op hadden. Ze keek de tafel rond en zag de dames en heren met een rode neus ... Dat gaf haar veel plezier, en daardoor lucht en ruimte in de ernst van de dingen die ze bespraken. De vergadering verliep daarna beter dan ooit.

'De rode neus opzetten is een ritueel moment'

Vanuit een andere beleving schreef een deelnemer mij iets over het belang van de nabijheid van zijn clownsneus: 'De rode neus zit in mijn linkerjaszak, waarin ook een kiezeltje, een paar schroefjes en een elastiekje zitten, dus precies op z'n plaats.'

Ballet

Samen met mijn collega Heiki van VisiteClowns bezoek ik met regelmaat een verzorgingshuis waar mensen wonen die lijden aan dementie. In een van de huiskamers is een mevrouw van wie we inmid-dels weten dat ze in haar werkende leven lerares piano en ballet was. Nu zit ze in een rolstoel met haar mond open, in strakke stand, beweging-loos, haar haar in een knotje. Ze heeft geen woorden, haar ogen zijn naar binnen. Ze heeft een starende niet-ziende blik.

Heiki gaat als eerste haar mooiste ballet tonen. Een zwierige zwaai met haar rode petticoat. Het ziet er geweldig uit. Heiki is in topconditie. Als Rosa met haar rode hoge kniekou-sen en bergschoenen voor haar gaat staan, en met armen en benen bal-letposities en plié's uitprobeert op de muziek die Heiki inzet, gaat opeens de hand van de mevrouw vanaf de leuning omhoog en komt licht in be-weging. De hand gaat heen en weer, ... éne-twee, én ... éne-twee ... Het is een ritme. Rosa probeert de hand te volgen. Ineens krijgen de ogen van de mevrouw meer leven. Ze dwalen langs Rosa's bloemetjesjurk en de rode wollen kousen naar beneden, tot bij de schoenen. Ze blijven daar even, en gaan vervolgens terug omhoog. Ze ziet de rode neus. Haar gezicht komt in beweging en er plooit zich een voorzichtig lachgrimas in het gezicht van de mevrouw. Haar gezicht wordt zachter ... ze lacht ... Op dat moment moet Rosa ook lachen, uitbundig, en ze legt haar gezicht zomaar op de knieën van de mevrouw.

Ik lach van blijdschap, van ontroe-ring, dat ik zo dicht bij het leven mag zijn. Ik ben even helemaal samen met de balletmevrouw. Omdat de me-vrouw en ik, omdat we allebei 'weten' dat het dwaas is wat ik sta te doen. Ik doe mijn best, maar bak echt hele-maal niets van de balletoefeningen.

Pad naar de clown

In de jaren zeventig heb ik vol idealisme en linkse bevoegenheid gestudeerd aan Sociale Academie De Horst. Omdat ik mij niet goed kon handhaven in de praatcultuur van het welzijnswerk, ben ik steeds verder daarvan afgedreven en kwam ik in de jaren tachtig terecht op de Academie voor Beeldende Kunsten in Arnhem. Tot mijn geluk heb ik me daar mogen ontwikkelen tot vrij beeldend kunstenaar. Er borrelde al wel van alles in mij toen de clown zijn intrede deed. Het was een zomaar-zaterdagmiddag en ik hoorde bij toeval op de radio een interview met clown en initiatiefnemer van de Clownschool in Amsterdam. Hij vertelde over zichzelf, zijn clown ... die zich toonde als een profeet, en daardoor gek en geliefd was. Over vreugde zo na aan verdriet, over het laten zien van onze kwetsbaarheid als spiegel voor het publiek, als spiegel voor ons allemaal. En dat alles ... des clowns ... des mensen.

Foto's: Ben de Haas, Pure Image

Bonzend hart

Of dit nou precies zo gezegd is weet ik niet meer, maar zó heb ik het onthouden. Ik voelde me aangesproken, het maakte me warm en mijn hart ging bonzen ... letterlijk: een bonzend hart. Deze impuls moest ik volgen. Nu, na al die jaren, vraag ik me af waarom mijn hart toen zo bonsde. Ik denk omdat ik werd geraakt in mijn diepste vraag: waartoe ben ik op aarde? Dat klinkt misschien wat hoogdravend, maar zoiets is het geweest.

Tot dan toe had ik met wisselend succes kunnen vormgeven, mij kunnen uitdrukken in mijn beeldende werk. Kleuren en lijnen, landschappen, wandelingen ... met steeds als leidraad: heimwee naar het hart der dingen. Maar dat het vormgeven, het mijzelf uitdrukken mogelijk nog dichterbij de huid kon, namelijk met mijn hart, hoofd en lijf voor

het voetlicht, en dat alles vanuit de lichtheid van de clown, dat was zeer opwindend.

Ontmoeting

Zo ben ik terechtgekomen op de Clownschool in Amsterdam en ik voelde me daar heel erg op mijn plaats. Vrij snel al ben ik gaan spelen voor publiek. Voor mensen op straat, voor publiek samengekomen in een theaterzaal, voor kinderen in bedjes in het Brandwondencentrum in Beverwijk, voor pastoren en pastores tijdens hun bezinningsdagen, voor mensen die een jubileum vierden, voor de mannen van de Lionsclub, voor kinderen in het bijzonder onderwijs.

Heel bijzonder was de keer dat ik op Goede Vrijdag speelde in een kerk in Arnhem, rond de klok van drie uur. Rosa had haar glimmende groene clownsjurk aan en een grote koffer bij zich. Daaruit haalde ze reliëfs tevoorschijn die de kruisweg verbeeldden. Ik had ze verpakt in mooie doorzichtige gekleurde doekjes en vooraf gekozen voor staties die te maken hebben met ontmoeting. Rosa nam ze eerst zelf bij zich en gaf ze vervolgens de mensen in handen. Terwijl de mensen de reliëfs bekeken en met aandacht aan elkaar door-gaven, speelde Rosa op haar kleine accordeonnetje. Ze werd begeleid door een trompettist die smartelijk de sterren van de hemel blies. Om drie uur liep de rode wekker af die Rosa op de vloer van de kerk had gezet.

Toen werd alles stil. Rosa stond met lege handen tegenover het publiek. De stilte was intens. Ik voelde me diep verbonden met iedereen die er was.

Er is verschillend gereageerd op dit clowns optreden. Er waren mensen verbijsterd dat dit gebeurde op Goede Vrijdag in de kerk, anderen huilden

‘Geraakt in mijn diepste vraag: waartoe ben ik op aarde?’

Rosa en Faas spelen voor mensen in een zorginstelling. Foto: Marita Weener

van ontroering. Mooi was een brief van een echtpaar uit Breda, dat heel vertrouwd was met de tradities van Goede Vrijdag. Ze raakten zomaar verzeild in dit clownsgebeuren. Ze schreven later aan het kerkbestuur dat ze wel even hadden moeten wenen aan Rosa's optreden, maar er helemaal door meegenomen werden: 'Zij was een spiegel voor ons allemaal.'

Bezig met heil

Het zoeken van een unieke ontmoeting is onderdeel van het werk dat ik doe voor de Stichting VisiteClowns. Wij zijn een collectief van professionele clowns die zich hebben gespecialiseerd in het spelen voor mensen in zorginstellingen, met name voor mensen met dementie en mensen met een verstandelijke beperking. 'Jullie zijn bezig met heil', zei laatst iemand over de VisiteClowns, toen ik vertelde over mijn clownsbelevissen in een woongroep voor mensen met een verstandelijke beperking in Julianadorp.

Faas en Rosa staan op een warme meidag samen met bewoners Hillie en Annemiek onder de sproeier van de bloemenspuit die Rosa bedient ... eh ... ze staan héél dicht tegen elkaar aan om maar geen druppeltje verkoeling te missen. Het is hilarisch, luidruchtig, ze worden nat en hebben heel veel lol. En dan is daar ook Ivo, die meer in zichzelf gekeerd is, en aan tafel is blijven zitten. Met hem spelen ze een kalm spel met gekleurde doekjes. Uit haar tasje pakt Rosa met twee vingers een prachtig klein groen zijden doekje, hups ... daar komt ie tevoorschijn ... ze wappert er even mee, en legt het plat vóór Ivo op tafel. Er is nog zo'n doekje in het tasje van Rosa, een rooie ... Het rode doekje komt héél vlak bij Ivo's arm te liggen die op de tafel rust. Het ziet er mooi uit. Het volgende doekje is oranje en

komt zomaar per ongeluk terecht op Ivo's onderarm. Al spelend letten ze op Ivo ... of het kán, of ze zo dichtbij mogen komen. Ivo ondergaat hun aandacht met voldoening. Ze neuriën, zijn met z'n drieën in opperbeste stemming en overleggen waar ze de volgende doekjes zullen leggen. Voor het paarse doekje is Ivo's linker schouder de beste plek en de laatste, het gele piepkleine doekje komt bovenop z'n hoofd. Al neuriënd zetten Rosa en Faas een melodietje in ..., ze hebben Ivo versierd ... en ze zingen: 'Oh wat ben je mooi, oh wat ben je mooi ... dat heb ik in jaren niet gezien ... zóóóóó mooi ...' Ivo straalt. Rosa en Faas stralen mee.

Jacob

Faas en Rosa spelen in een woning waar mensen met een verstandelijke beperking verblijven. Daar is Jacob die het liefst op z'n waterbed ligt, ze noemen hem autistisch, een man van circa vijftig jaar. 'Blijf maar een beetje uit z'n buurt', zegt de groepsleidster. Ze zet hem toch in een rolstoel vlak naast z'n waterbed, waarvandaan hij op afstand de kamer kan overzien waar wij spelen.

Tsjaa ... daar rolt toch opeens de bal zijn kant op, die Rosa gaat halen. Ze blijft een beetje in zijn buurt, zit op de rand van het waterbed. Rosa op de rand van het waterbed met de grote bal voor zich, armen rond de bal. Niks doen, beetje zitten. Af en toe kijkt ze naar Jacob, en Jacobs hoofd wendt zich naar haar ... ogen heel diffuus ... en weer terug. Even later wendt zijn hoofd zich weer naar haar ... dwalende ogen die van ver weg bij haar ogen terechtkomen, daar even blijven en dan weer weg gaan. En zo gaat dat een paar keer ... dat met die ogen. Zijn gezicht wordt zachter. En Rosa zit daar met die bal. Ze weet niet wie een hand uitsteekt ... ik denk eigenlijk dat Rosa dat is, haar hand in zijn richting ... hij

zoekt en pakt haar hand. Hij legt haar hand op zijn hoofd ... bovenop z'n hoofd. Daar blijft die hand een tijdje liggen. Rosa haalt even later toch haar hand weg, omdat ze twijfelt of het misschien een reflexbeweging is geweest van Jacob, dat haar hand bij toeval op zijn hoofd terecht is gekomen. Dan pakt Jacob uit eigen beweging Rosa's hand en legt die bovenop zijn hoofd. Zijn gezicht wordt zo zacht, zo kalm ... liefde ... Rosa mag hem aanraken ... en wil dit ook graag. Ze zingt een liedje met zijn naam erin en beweegt zacht met beide handen over zijn hoofd. Later zegt de groepsleidster: 'Wat was Jacob ontspannen, zeg.'

Ik weet niet wat er in Jacob omgaat gedurende de ontmoeting met Rosa. Wat er bij hem van binnen gebeurt op het moment dat hij zelf haar hand op zijn hoofd legt, en alles wat daarvooraf is gegaan. Ik kan enkel naar hem kijken, en dat wat ik zie met terughoudendheid beschrijven. Wat ik wel weet is dat deze ontmoeting mij raakt. Een diep gevoel van mededogen, eerbied en geluk. Voor Jacob wil ik buigen. Een bijzonder samenzijn dat mij bij zal blijven. Een ontmoeting zo ongemakkelijk volmaakt.

'Met mijn hart, hoofd en lijf voor het voetlicht'

'Jij bent de clown'

Tegelijk met mijn eerste optredens ben ik begonnen met het aanbieden van workshops en clownstrainingen. Ik tref in mijn workshops mensen die het clownsambacht willen leren; ook zie ik mensen die afkomen op de levenskunst van de clown. Steeds vaker geef ik workshops vanuit de 'clownse inspiratie' aan jongeren die

Guido geniet. Optreden van Rosa in Lunetzorg te Duizel. Foto: Anita Willen

in de zorg met kwetsbare mensen gaan werken. Veel mensen denken dat de clown een karakter is buiten henzelf, dat lollig doet en kunstjes uithaalt. Maar jij bent de clown. Je doet het met wie jij bent. Met je verlegenheid, uitbundigheid, slungeligheid, met je bolle wangen, je dikke buik. Je doet het met alles wat je al als vanzelf bij je hebt. Als start ga ik vaak met deelnemers in een kring staan. We staan met onze armen losjes langs ons lijf en we halen adem, kijken naar de anderen in de kring en laten naar ons kijken. We nemen de tijd voor onszelf en we zien de ander welwillend zonder bedoeling, zonder reden. De woorden van Lawrence Kushner zijn dan mijn inspiratie: 'Je bent al waar je zijn moet. Je hoeft nergens anders heen. Voel het moeiteloos zich vullen en leegmaken van je longen, het ongewild knipperen van

je ogen. En net een centimeter of zo achter je borstbeen, de plaats waar je hart klopt, dat is waar de *makom* is. In het Hebreeuws is plaats, *makom*, ook een naam voor God. Dat vind ik voor mezelf een mooie start van de clown.

'The lucky ones'

De clown leeft vandaag, heeft geen weet van wat er gisteren was en ook niet van wat er morgen gaat gebeuren. De clown is open en ontvankelijk voor dat wat zich aandient en laat aan de buitenkant zien wat er aan zijn binnenkant leeft.

'Een diep gevoel van mededogen, eerbied en geluk'

Dit beoefenen tijdens een clownstraining waarin heel veel wordt gelachen – omdat alle mislukking, dwaasheid en nonsens er mogen zijn – kan aan deelnemers een verrukkelijke ervaring van vrijheid geven: '*We are the lucky ones in the moment.*' •

Bronnen

Lawrence Kushner, *Langs de Jacobs ladder*, Baarn: Ten Have, 2002

Stichting VisiteClowns: www.visiteclowns.nl

Zie voor het slotcitaat van dit artikel

www.josesueters.nl onder > Overigen de link naar een ontroerend interview met Peter Shub.

Intermezzo

Leo Fijen is hoofd van de omroep RKK en succesvol auteur.

Het is een gang zoals ik zelden een gang heb gezien. De gang ligt op de eerste verdieping van Abdij Slangenburgh, het klooster van de benedictijnen in de bossen rond Doetinchem. De gang is nauw en lang en maakt een bocht naar rechts. En toch komt de gang niet benauwd over, omdat aan weerszijden boeken staan. Wie wil gaan slapen, mag eerst door de rijkdom van de mooiste literatuur. Want tussen de boekenkasten in bevinden zich de cellen van de monniken.

Daar heeft ook broeder Kefas zijn kamer. Hij weet zich letterlijk gedragen door de wijsheid van eeuwen als hij gaat slapen. Als ik hem vraag hoe dat voelt elke nacht, zegt hij dat hij in deze nauwe gangen zijn vrijheid heeft gevonden.

Ik vraag hem wat hij daarmee bedoelt. Hij vertelt dat hij tientallen jaren een religieuze broeder was in wereldsteden. Daar hielp hij in de zorg voor de allerarmsten, maar daar liep hij ook steeds meer verloren rond. In het walhalla van de vrijheid dreigde hij zichzelf te verliezen. Daarom moest hij weg, anders was hij ten onder gegaan in de jungle van het leven. Hij koos voor de grootste tegenstelling. Van de ultieme vrijheid in wereldsteden verhuisde hij in 1999 naar de kleinste ruimte die een mens zich kan indenken, de gangen van de eerste verdieping met een bibliotheek als kussen. Daar in die nauwe gangen van dat kleine klooster waar alle vrijheid aan regels gebonden is, hervond hij de vrijheid van zijn hart.

Daarom is hij nu al veertien jaar een gelukkige en tevreden monnik die als gastenbroeder bezoekers welkom heet.

Ik ben zo'n gast en ik wil weten hoe een mens die vrijheid kan vinden. Broeder Kefas antwoordt dat ieder mens een gat in zijn ziel heeft. En de vraag is of hij dat gat wil vullen met rommel of met schatten van wijsheid. Hij heeft voor het laatste gekozen. En in een leven dat aan regels van rust en stilte is gebonden, ervaart een mens dan eerder vrede in zijn hart. Dat is het grootste geluk voor een mens, lacht broeder Kefas.

Maar hij heeft nog een les voor mij. Want die vrijheid moet je als mens wel koesteren, zo vertelt hij. Daarom hecht hij aan de stilte en het ritme van het monastieke leven. Daarom is hij er soms ook niet voor de gasten in de abdij. Om werkelijk gastvrijheid te kunnen bieden aan iedere bezoeker, moet je je eigen vrijheid bewaken. Hij zegt het op een manier zoals alleen broeder Kefas dat kan doen. Gastvrijheid wordt altijd aan elkaar geschreven. Maar soms moet er een streepje tussen. Soms moet je als mens even bij jezelf zijn. Soms moet je eerst met jezelf verbonden zijn. Pas als dat lukt, kun je er ook voor anderen zijn. Daarom gaat het klooster altijd dicht van zondag tot dinsdag. Dan staat er een streepje tussen gast en vrijheid. En als die vrijheid weer bevestigd en gevoed is, kan de gast ook weer welkom geheten worden en mag het streepje weer weg. •

Een streepje in gast-vrijheid